

Twierdza Osowiec jest położona w północno-wschodniej Polsce, w województwie podlaskim, w sąsiedztwie Biebrzańskiego Parku Narodowego. Została tu umiejscowiona przez Rosjan w XIX wieku, w najbardziej niewralgicznym punkcie doliny biebrzańskiej, gdzie jej szerokość ma zaledwie 2 kilometry. Została zaprojektowana jako twierdza poligonalna, spinająca dwa brzegi Biebrzy. Jej głównymi celami taktycznymi były: zatrzymanie marszu wojsk niemieckich z kierunku Prus Wschodnich na Białystok, dozorowanie linii kolejowej Brześć-Grajewo oraz ochrona mostów na Biebrzy.

Projektowanie biebrzańskich fortyfikacji rozpoczęto w roku 1873, zaraz po oddaniu do użytku linii kolejowej. Niestety sytuacja polityczna, tak wewnętrzna, jak i zewnętrzna Rosji spowodowały, że budowę odłożono do roku 1882. Wówczas rozpoczęto budowę trzech fortów: Fortu I – Centralnego, Fortu II – Zarzecznego oraz Fortu III – Szwedzkiego, które zostały ukończone w roku 1890. Forty, które były fortami typowo artyleryjskimi, zostały zbudowane z cegły. Niestety w takim kształcie nie nadawały się do walki z artylerią oblężniczą nieprzyjaciela, który zaczął stosować pociski z materiałem burzącym i ze stromą trajektorią lotu.

Od roku 1890 twierdza przechodzi ze stanu budowy w stan modernizacji. W ramach kolejnego etapu budowy twierdzy powstaje Fort IV zwany także Nowym. Zaprojektowany przez kapitana sztabowego N. Bujnickiego, w owym czasie był wielkim osiągnięciem rosyjskiego budownictwa fortecznego. Jako pierwszy miał stałe elementy wykonane z betonu.

Kolejny etap modernizacji fortyfikacji Osowiec został rozpoczęty w roku 1909. Wtedy to powstały zespoły potężnych betonowych kaponier i półkaponier, betonowych ław strzeleckich, itd. Twierdza Osowiec miała uzyskać status twierdzy pierścieniowej, mogącej prowadzić obronę okrężną. Niestety wybuch I wojny światowej przerwał ten proces.

Twierdza Osowiec miała bardzo szybko okazję przejść swój chrzest bojowy, gdyż już we wrześniu 1914, na dalekie przedpola twierdzy dotarły wojska 8 Armii Landwery, tej samej, która uczestniczyła w bitwie pod Tanenbergiem. Pod koniec września Niemcy podchodzą pod twierdzę i próbują ją zdobyć przy pomocy artylerii oraz piechoty. Walki trwają cztery dni i kończą się ewakuacją niemieckich sił oblężniczych wobec zagrożenia 8 Armii przez siły rosyjskie oraz zaciętości Osowieckiej artylerii. W październiku bohaterską twierdzę spotkał ogromny zaszczyt, gdyż odwiedził ją sam Imperator Car Mikołaj II, który na ręce komendanta Szulmana złożył odznaczenia, którymi miał on udekorować najdzielniejszych obrońców. Od listopada 1914 roku Twierdza Osowiec stała się też miejscem tworzenia nowej 10 Armii.

Niemcy pod twierdzą znaleźli się znowu w lutym 1915 roku. Tym razem przywieźli ze sobą najcięższą artylerią oblężniczą. Wśród największych kalibrów była też bateria (dwa działa) tzw. „Grubych Bert”, które budziły postrach w całej Europie po zniszczeniu fortów belgijskich w sierpniu 1914 roku. Pomimo ciężkiego bombardowania, jakie miało miejsce pod koniec lutego, twierdza nadal dzielnie blokowała drogę armii niemieckiej. Wobec zmiany sytuacji na północnej części frontu wschodniego Niemcy musieli wycofać artylerię najcięższą w obawie przed jej utratą. Piechota niemiecka i artyleria przeciw - szturmowa nadal jednak pozostały pod twierdzą. Wojna przybrała charakter pozycyjny.

W sierpniu 1915 roku Niemcy postanowili jeszcze raz zdobyć niepokorną twierdzę, tym razem przy użyciu gazów bojowych. Przeciwko twierdzy użyto chloru, którego około 30 tysięcy butli zamontowano przed pozycją wysuniętą twierdzy, zwaną pozycją sośnieńską. 6 sierpnia około godziny 4 rano, kiedy wiatr był sprzyjający, otwarto butle z chlorem, który utworzył chmurę szerokości 3 kilometrów i grubości 10 metrów. Owa chmura powoli przesunęła się nad pozycje rosyjskie zabijając około 2 tysięcy obrońców. Wśród Niemców także nie obyło się bez strat, gdyż za szybko ruszyli do ataku wpadając w chlor. Szturm niemiecki załamał się około godziny 11, wobec silnego ognia zaporowego artylerii fortecznej i wsparcia 226 Ziemińskiego p.p.

Pomimo dobrze pełnionego zadania, twierdza 18 sierpnia otrzymała rozkaz ewakuacji. Spowodowane to było złą sytuacją na całym froncie i groźbą okrążenia twierdzy. Oprócz ewakuacji majątku twierdzy, komendant otrzymał też rozkaz zniszczenia niektórych dzieł fortecznych. Do wysadzeń Rosjanie używali piroksyliny, którą lokowano wewnątrz schronów, zamykając drzwi i okna dla lepszego skruszenia konstrukcji. Ewakuacja odbyła się z 22 na 23 sierpnia 1915 roku kończąc w ten sposób udział twierdzy w zmaganiach I wojny światowej. Dzień później twierdza została obsadzona przez tysięczny garnizon niemiecki, który pozostał tam do roku 1919. W tym czasie Niemcy dozorowali linię kolejową oraz pozyskiwali materiał z wysadzonych przez Rosjan budowli.

W lutym 1919 roku Twierdza Osowiec przeszła pod zarząd Wojska Polskiego. W latach 1920-1926 twierdza nie posiadała stałego garnizonu, ale w roku 1927 ulokowano tu żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza. Rok później zapada decyzja o utworzeniu Batalionu Szkolnego KOP, który w roku 1930 zostaje przekształcony w Centralną Szkołę Podoficerską KOP. Szkoła istniała do roku 1939, kiedy to na mocy rozkazu Wodza Naczelnego w dniu 24 sierpnia przekształcono ją w 135 rez. p.p.

We wrześniu 1939 roku twierdza nie wzięła udziału w walkach z najeźdźcą. Natomiast jej garnizon brał udział w walkach pod Prostakami oraz Wizną. Twierdza została zajęta przez siły niemieckie 14 września, po uprzednim wycofaniu polskiego garnizonu w kierunku Białegostoku. Wkrótce Niemcy, na mocy paktu Ribbentrop - Mołotow, przekazali twierdzę ZSRR. Twierdza pozostawała w ich rękach do czerwca 1941 roku, kiedy to realizując Plan Barbarossa, Niemcy zaatakowali ZSRR. Twierdza została zajęta przez wojska niemieckie 22 czerwca 1941 roku i pozostawała w ich rękach aż do 1945 roku. W sierpniu 1944 roku realizując Plan Bagration dwie armie 2 frontu białoruskiego zajęły Forty znajdujące się na lewym brzegu Biebrzy. W rękach Niemców pozostał fort II Zarzeczny, a linię frontu stanowiła Biebrza. W styczniu 1945 roku zimowa ofensywa doprowadziła do wyparcia Niemców z rejonu Osowca.

Po drugiej wojnie światowej, wobec zmiany granic i likwidacji Prus Wschodnich, władze nie widziały zasadności, aby przejąć starą twierdzę. W latach 1945-53 w twierdzy nie stacjonowała żadna formacja wojskowa, co spowodowało grabież jej majątku. W roku 1953 ponownie Osowiec stał się miejscem związanym z wojskiem polskim, gdyż powołano tu do życia jednostkę wojskową. Stan ten jest zachowany po dziś dzień.

Informacje o zwiedzaniu Twierdzy Osowiec w dziale "Osowieckie Towarzystwo Fortyfikacyjne". Zdjęcia Twierdzy Osowiec wczoraj i dziś w "Galerii".

Copyright: Portal Historii Ożywionej : <http://www.dobroni.pl/> 2008-2011